

Jernej Kosi

Je bil proces formiranja slovenskega naroda v 19. stoletju res zgolj končni nasledek tisočletne slovenske kontinuitete?

UDK 323.1(=163)''18''

KOSI Jernej, univ. dipl. zgod. in soc. kult., mladi raz. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, jernej.kosi@ff.uni-lj.si

Je bil proces formiranja slovenskega naroda v 19. stoletju res zgolj končni nasledek tisočletne slovenske kontinuitete?

Zgodovinski časopis, Ljubljana 64/2010 (141), št. 1-2, str. 154–175, cit. 63

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Ključne besede: slovensko etnično ozemlje, nastanek in razvoj slovenskega jezika, jezikovni rodovniki, slovensko nacionalno gibanje, proces formiranja srednjeevropskih narodov v 19. stoletju

Namen članka je problematizirati predpostavko, da se je slovenski narod v procesu »slovenskega narodnega preporoda« v 19. stoletju formiral na poprej obstoječem področju slovenskega etničnega ozemlja, ki je povečini opredeljeno in zamejeno s pomočjo jezikovnih oziroma jezikoslovnih ugotovitev in izpeljav. V članku zato poskušamo pokazati, da opis kontinuitete slovenskega jezika izpričuje zgolj in samo kontinuiteto slovenskega jezika – in nič več. Ponuja se torej sklep, da je v zgodovinske raziskavah neustrezna raba besednih zvez, ki implicirajo obstoj neke posebne slovenske rodovne oziroma duhovne entitete, katere zunanji izraz naj bi bil skupni slovenski jezik, v obdobjih pred vznikom slovenskega nacionalnega gibanja in začetkom procesa formiranja slovenskega naroda.

Avtorski izvleček

UDC 323.1(=163)''18''

KOSI Jernej, BA History and Sociology of Culture, Young researcher, Department of History, Faculty of Arts, University of Ljubljana, 1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, jernej.kosi@ff.uni-lj.si

Was the 19th-Century Process of the Formation of the Slovene Nation Truly a Mere Continuation of the Millenary Slovene Continuity?

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 64/2010 (141), No. 1-2, pp. 154–175, 63 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Key Words: Slovene ethnic territory, origin and development of the Slovene language, linguistic ancestry, Slovene national movement, formation process of Central European nations in the 19th century

Challenged is the premise that during the process of the “Slovene national renaissance” in the 19th century the Slovene nation was formed on the foundations of the Slovene ethnic territory that had already been existing for centuries and was defined and demarcated mostly by linguistic and philological findings and derivations. The text attempts to show that what the description of the continuity of the Slovene language indicates is no more and no less than the mere continuity of the Slovene language. In view of this, it may be concluded that the use of syntagmas implying some kind of special Slovene lineage, or spiritual, identity whose external characteristic is allegedly the common Slovene language, is inappropriate when applied to the period prior to the birth of the Slovene national movement and the beginning of the formation process of the Slovene nation.

Author's Abstract

Kdo so bili v preteklosti Slovenci in katera področja so poseljevali? Ali lahko kronološko povsem nedvoumno določimo trenutek, ko se pojavijo v zgodovini? Še več, na osnovi katerih meril je mogoče ob študiju historičnih virov neko populacijo sploh označiti kot Slovence oziroma etnično slovensko prebivalstvo, v nadaljevanju zakoličiti meje njihove poselitve ter ta teritorij razglasiti za slovensko narodno oziroma etnično ozemlje?

Slovenskim zgodovinarjem prve in druge generacije, ki so svoje sinteze zasnovali in publicirali nekako do konca sedemdesetih let 20. stoletja, pri podajanju odgovorov na tovrstna in podobna vprašanja nikakor ni manjkalo konsistentnosti. Ti zgodovinarji so namreč ves čas implicitno dajali vedeti, da je posebna slovenska entiteta v zgodovini navzoča že vsaj od zgodnjega srednjega veka, približno od takrat, ko so se slovanski naseljenci ustalili na področju vzhodnih Alp, morebiti pa tudi že prej, nekako za časa priseljevanja prav teh Slovanov v ta prostor. Milko Kos je tako v znameniti *Zgodovini Slovencev* iz leta 1933¹ priseljujoče se Slované okarakteriziral kot Slovence oziroma Slovence,² področje, ki naj bi ga Slovenci v 9. stoletju naseljevali, a pozneje izgubili, in ki je prikazano na znameniti karti *Severne in zapadne meje Slovencev v 9. stoletju in danes*, pa kot »nekdanje ozemlje Slovencev«.³ Podobna zatrjevanja in zemljevide lahko zasledimo tudi v vplivni Grafenauerjevi *Zgodovini slovenskega naroda*, kjer najdemo zemljevid ozemlja »države karantanskih Slovencev«,⁴ ali pa v *Zgodovini Slovencev* iz leta 1979, kjer velja opozoriti na karto, ki naj bi prikazovala premike slovenske narodnostne meje v srednjem veku.⁵ Še pred Kosom je v *Zgodovini slovenskega naroda* tudi Josip Gruden ugotavljal, da »zgodovinski viri nedvomno izpričujejo, da se je naseljevanje Slovencev v sedanjih pokrajinah pričelo šele proti koncu šestega stoletja po Kristusu«.⁶ Če povzamemo: v omenjenih delih pa tudi v vseh delih, ki še zmeraj ostajajo na tovrstnih stališčih, Slovenci nastopijo kot historični subjekt in s tem kot

¹ Kos, *Zgodovina Slovencev*.

² Kos, *Zgodovina Slovencev*, str. 32–33.

³ Kos, *Zgodovina Slovencev*, str. 35. – O konceptualnih izhodiščih Kosovega zemljevida in njegovih metodoloških implikacijah za kasnejše zgodovinopisno raziskovanje gl. Peter Štih, *Pledoaje za drugačen pogled na starejšo slovensko zgodovino*.

⁴ Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda*, Zv. 1, str. 354.

⁵ Na str. 105, denimo, je objavljena različica Kosove karte iz leta 1955. Na str. 177 je zemljevid, ki prikazuje premike slovenske narodnostne meje v srednjem veku. Gl. Čepič idr., *Zgodovina Slovencev*.

⁶ Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 9.

potencialni objekt zgodovinskega raziskovanja že v zgodnjem srednjem veku, ko slovansko govoreče prebivalstvo, opredeljeno kot Slovenci oziroma bodoči Slovenci, poseli področje slovenskega etničnega oziroma narodnostnega ozemlja, tj. tistega ozemlja, ki naj bi se v naslednjih stoletjih postopoma krčilo pod pritiski germanizacije.

Prispevki nekaterih študij, ki so nastale v zadnjih letih, kažejo, da tovrstne podme ne ni mogoče podpreti z razpoložljivimi viri.⁷ Ti namreč vodijo do nedvoumnega sklepa, da t. i. slovansko prebivalstvo na t. i. slovenskem narodnem ozemlju vse do 19. stoletja ni niti uporabljalo izraza Slovenec kot označevalca lastne nacionalne pripadnosti niti ni pri njem mogoče zaznati slovenskih nacionalnih sentimentov oziroma izrazov pripadnosti slovenstvu, slovenskemu narodu ipd.

V zvezi s tem bi veljalo na tem mestu še enkrat povzeti nekaj dobro znanih in že večkrat zapisanih ugotovitev. Najprej, zgodnjesrednjeveško prebivalstvo vzhodnoalpskega prostora se z izrazom Slovenci ni označevalo. Karantanci ga niso niti uporabljali niti rabili, saj so razvili lastno gentilno ime – izpeljano je bilo iz pokrajinskega imena, ki se je prvotno nanašalo na Gosposvetsko polje (*Carantum*; *civitas Carantana* – Krnski grad; *eclesia sanctae Mariae ad Carantanam* – Gospa Sveta; *mons Carentanus* – Šenturška gora). Karantanski etnonim je bil prvič izpričan okrog leta 700 ali kasneje pri anonimnem geografu iz Ravene in potemtakem so bili pod tem imenom poznani tudi pri sosedih. Če izhajamo iz virov, tega izraza ni uporabljalo niti prebivalstvo južno od Karavank. Leta 820 so bili namreč v Frankovskih državnih analih omenjeni kot Karniolci (*Carniolenses, qui circa Savum fluvium habitant*), kar pomeni, da so imeli svoje individualno plemensko ime (*Carniolenses*), ki je bilo izpeljano iz imena pokrajine (*Carniola*), v kateri so živeli.⁸

Kasneje, konec srednjega veka in v zgodnjem novem veku, se je v plemiškem razredu in med izobražensko elito močno uveljavila deželna zavest, pripadnost deželi. Ta se nazorno izraža v korespondenci kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) z znamenito znanstveno ustanovo Royal Society v Londonu. V pismu iz leta 1685 tako Valvasor omenja idrijski rudnik in Cerknjiško jezero »v moji domovini, namreč na Kranjskem«. Naslednje leto piše: »Imamo neke živali, ki se imenujejo po nemško Bilch in v našem kranjskem jeziku polhi«, še leto kasneje pa: »To jezero je bilo starim piscem Lugea palus, novejšim Lacus Lugeus, današnjim Latincem je Lacus Cirknizensis, Nemcem Zirknitzer See, in nam Kranjcem je Cerknjiško jezero.«⁹ Še več, celo Primož Trubar, ki je izpričano prvi uporabil izraz Slovenci za naslavljanje neke populacije, se sam nikoli ni imenoval za Slovenca, ampak za Kranjca in Rašičana,¹⁰ širše pa se je opredelil za ilirskega domoljuba.¹¹ Na

⁷ Za temeljno razpravo na to temo s podrobno argumentacijo in obsežno literaturo gl. Peter Štih, Miti in stereotipi v podobi starejše slovenske nacionalne zgodovine. – Na ostale relevantne študije se bomo sproti sklicevali v nadaljevanju.

⁸ Štih, Državne tvorbe, str. 34–35.

⁹ Štih, Državne tvorbe, str. 44–45.

¹⁰ Makarovič, Ko še nismo, str. 53.

¹¹ Makarovič, Ko še nismo, str. 54.

dejstvo, da je bila Trubarjeva percepcija lastne kolektivne pripadnosti po značaju predvsem deželna, gre precej nedvoumno sklepati tako iz podpisa *Vash Slushabnik inu Pastyr Primosh Truber Crainez* na koncu kratkega predgovora v teološko razpravo *Ena dolga predgovor*, ki je izšla leta 1557 v obsežnem delu *Ta pervi dejl tiga noviga testamenta*,¹² kakor tudi iz prevoda Lutrove *Hišne postile*, kjer je imenovan za Kranjca (*CARNIOLANVS*).¹³ K istemu sklepu napeljuje tudi Trubarjevo dvojno samoimenovanje po rojstni vasi in deželi v predgovoru katekizma, tiskanega leta 1575, kjer se je podpisal kot *Primosh Truber Raftzhizher Crainez*.¹⁴ In nazadnje, v napisnem traku, ki obdaja Lederleinov lesorezni portret Primoža Trubarja iz leta 1578, beremo PRIMVS – TRVBERS – CARNIOLANVS – ANNO – AETATIS – LXXI.¹⁵ Na tem portretu, natisnjenem na hrbtni strani naslovnice njegove izdaje celotne Nove zaveze, ki je izšla v letu 1582 z naslovom *Ta celi novi testament*, je Trubarjeva deželno določena etničnost izražena nazorno in nedvoumno.

Deželna zavest pa zelo verjetno ni bila prisotna v podložniški populaciji, ki je na t. i. »slovenskem etničnem ozemlju« skozi stoletja izrazito prevladovala. Spekulirati bi bilo mogoče, da je v razmerah fevdalne razparceliranosti, komunikacijske nerazvitosti in skorajda popolne nepismenosti podložniški sloj ponotranjil predvsem partikularne lokalne oziroma ožje regionalne kolektivne zavesti.¹⁶

Nekatera pričevanja pa navsezadnje dokazujejo, da niti globoko v 19. stoletju, torej v obdobju, ko se je tako v mislih kakor v stvarnosti dejansko začel izoblikovati moderni slovenski narod, pojmovanja kolektivnih pripadnosti niso bila enovrstna in enoznačna. Znani goriški politik Henrik Tuma, denimo, v svojih spominih pripoveduje o očetu, rojenem na Češkem, ki je leta 1836 šele po šestih tednih prebivanja v Ljubljani naletel na razumljiv jezik. Ta jezik je bil poznan kot »krainerisch«, saj je bila »beseda 'slovenski' takrat na slovenskem še prav malo znana.«¹⁷ Spominjanje Josipa Vošnjaka na otroštvo, ki ga je preživel v Šoštanju, je v tem oziru še nazornejša: »V naši hiši smo med seboj navadno nemško govorili, toda znali smo tudi slovensko. Čutili pa se nismo ne za Nemce ne za Slovence, ker se za narodnost sploh nikdo ni menil do l. 1848.«¹⁸ Zmedo in nejasnosti, ki jih je med prebivalstvo razneslo revolucionarno leto 1848, pa je pronicljivo opisal Janez Trdina: »Kar sem opazil glede narodnosti, me je jezilo še huje: Nekateri je rekel, da je Nemeč – in sicer zato, ker neče biti drugega – nekateri, da je Kranjec, pa nič drugega, nekateri, da je Avstrijec in nič drugega, nekateri, da Slovenec, aber 'gemässigt'. Nekateri so bili tudi dopoldne 'vroči', popoldne 'gemässigt' Slovenci, drugo jutro že Kranjci, opoldne Avstrijci in zvečer Nemci – pozneje pa

¹² Makarovič, Ko še nismo, str. 53. Trubar, Ena dolga predgovor.

¹³ Makarovič, Ko še nismo, str. 54.

¹⁴ Makarovič, Ko še nismo, str. 53–54.

¹⁵ Gl. Mihael Glavan, Romanje s Trubarjem, str. 148.

¹⁶ O pogledu družbene elite na etničnost kranjskih podložnikov bi bilo mogoče sklepati na podlagi Slave vojvodine Kranjske, kjer je Valvasor zapisal, da na Kranjskem žive Kranjci, Kočevci, Uskoki ali Vlahi, Hrvatje, Vipavci, Kraševci, Čiči, Rečani, Dalmatinci ali Liburnijci ter pravi Istrani. Gl. Rupel, Reisp (ur.), Valvasorjevo berilo.

¹⁷ Tuma, Iz mojega življenja, str. 12.

¹⁸ Nav. po Cvirn, Meščanstvo na Slovenskem, str. 67.

spet Slovenci, Kranjci itd.«¹⁹ Še več, celo globoko v drugi polovici 19. stoletja, torej v času, ko je dejansko že potekal proces množične »nacionalizacije« prebivalstva t. i. slovenskega etničnega ozemlja,²⁰ se prebivalci Prekmurja še zmeraj niso opredeljevali kot Slovenci.²¹

Tozadevno so pomembni tudi izsledki iz dela *Von Krain zu Slowenien, Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution 1768 bis 1848*. V njem avtor Joachim Höslér pokaže, da delovanja skupine izobražencev iz druge polovice 18. in prve polovice 19. stoletja, ki so v znanstvenih razpravah označeni kot slovenski preporoditelji oziroma začetniki slovenskega preporoda/preroda, ni mogoče zreducirati na skupni imenovalec, češ da jih združuje prizadevanje po vzpostavitvi slovenskega naroda in nacionalne zavesti. Pohlina, Japlja, Popoviča, Gutsmana, Kumerdeja, Zoisa, Kopitarja, Linhartarja in Vodnika so pri njihovih prizadevanjih gnali izrazito heterogeni, a pri večini deželno patriotsko in razsvetljsko (z izjemo Pohlina) motivirani interesi.²²

Tezo o homogeni poselitveni in še zlasti neprekinjeni identitetni kontinuiteti ter o posledičnem obstoju slovenskega narodnega/etničnega/poselitvenega ozemlja vse od zgodnjega srednjega veka, ki so jo sprejemali pisci slovenskih zgodovinskih sintez prve in druge generacije, je potemtakem mogoče ovreči že z golim branjem zgodovinskih virov. Nenavadno spoznanje, ki je na videz povsem nerazložljivo, ko pomislimo, da so omenjeni zgodovinarji izvrstno obvladovali pomožnozgodovinske veščine in spretnosti ter s svojo prakso tako rekoč posebljali zgodovinopisni pozitivizem.²³ Le kako je bilo namreč mogoče racionalno utemeljiti tezo, ki ni izhajala neposredno iz virov, in sicer v razmerah, ko je bilo zgodovinopisje opredeljeno kot pisanje sklepov na osnovi dejstev, ki izhajajo iz kritičnega pretresa virov?²⁴ Iz današnje perspektive je mogoče pokazati, da so omenjeni zgodovinarji neskladje med zgodovinskimi viri in tezo o slovenski kontinuiteti zgledali s pomočjo poprej (povečini implicitno) privzete podmene, da je govorjen jezik univerzalni in objektivni označevalec posameznih človeških skupnosti, ki kot tak omogoča definiranje njihovega obsega in obstoja v vseh obdobjih. Pri tem so zgolj sledili

¹⁹ Cvirn, *Meščanstvo na Slovenskem*, str. 69.

²⁰ V pionirskem delu na to temo je češki zgodovinar Miroslav Hroch pokazal, da so bile množice t. i. nedominantnih narodov v delovanje nacionalnih gibanj pritegnjene šele v tretji fazi – fazi C. Tako je bila prva faza nacionalnih gibanj – faza A – povsem apolitično odkrivanje tradicije, kulture, jezika in zgodovine »ljudstva« (kmečkega stanu), ki ni imelo političnih ambicij ali programa, medtem ko je faza B nastopila takrat, ko so se izoblikovale skupine aktivistov, ki so se posvečale politični agitaciji v prid »nacionalne ideje«. Podrobneje gl. Hroch, *Social Preconditions*; isti, *From National Movement*.

²¹ Še leta 1884 se je tako lahko bralstvo Slovana seznanilo z naslednjo ugotovitvijo: »Slovenci razen nas še ne vedo, kako se mi imenujemo. Navadno nam pravijo ogrski Slovenci, Slovenci na Ogrskem ali pa nam pravijo, da smo Prekmurci. Mi se tako ne imenujemo, ker vsakdo pravi pri nas, jaz sem Sloven, mi smo Slovenje.« Nav. po Kerec, *Prekmurska*, str. 94.

²² Höslér, *Von Krain zu Slowenien*, str. 86–116, 339–342.

²³ O značilnostih pozitivističnega zgodovinopisja gl. Gross, *Suvremena historiografija*, str. 159–166.

²⁴ Grafenauer, *Struktura in tehnika*, str. 453–454.

takratni dominantni historični paradigmi, ki se je opirala na ugotovitve primerjalne filologije.²⁵ Videz racionalnosti in konsistence pa je tovrstnemu načinu raziskovanja podeljevalo tudi vsakdanje izkustvo, potopljeno v eter vladajoče ideologije, ki so jo ustvarila in na tron spravila srednjeevropska nacionalna gibanja 19. stoletja. V srednjeevropskih nacionalnih družbah, ki so se formirale prav pod vplivom ideje, da je mogoče postulirane oziroma oblikujoče se narode identificirati s pomočjo standardiziranih idiomov, ki so bili razglašeni za narodne jezike, in njihovih narečij, se je zdelo povsem samoumevno, da je enako veljalo tudi v preteklosti. Preteklost je bila tako razparcelirana po nacionalnih koordinatah in moderni zgodovinarji so lahko nemudoma pričeli pravkar oziroma (v najboljšem primeru) nedavno nastalim narodom ustvarjati starodavne in veličastne zgodovine.²⁶

Tudi pisci slovenskih zgodovinskih sintez, ki so nastale v zadnjih dveh desetletjih, bodisi izhajajo iz teze o slovenski kontinuiteti (in se torej ne oddaljujejo bistveno od svojih učiteljev) bodisi privzemajo precej podobno, a vendarle delno predelano oporišče, katerega bistvo je predpostavka, da se je slovenski narod v procesu »slovenskega narodnega preporoda« v 19. stoletju formiral na poprej obstoječem področju slovenskega etničnega ozemlja. Razlika med pristopoma je nebitvena.²⁷ Medtem ko so starejše generacije slovenskih zgodovinarjev označevale vse slovensko govoreče populacije na slovenskem narodnostnem ozemlju kot Slovence, gre pri drugem pristopu, tj. pri prepričanju, da je bila neka (etnično) slovenska kontinuiteta prisotna že pred samim političnim formiranjem Slovencev kot modernega naroda v 19. stoletju, zgolj za nekoliko izmojstreno različico prve teze. Ta pristop namreč še zmeraj predpostavlja večstoletno slovensko (etnično)

²⁵ Gl. Geary, *Mit narodov*, str. 19–47. Prim. Štih, *Miti in stereotipi*; isti, *Linhart kot zgodovinar*. Prim. Joep Leerssen, *National Thought in Europe*, str. 119–126, 173–185.

²⁶ Prim. Schulze, *Država in nacija*, str. 164–181; Anderson, *Zamišljene skupnosti*, str. 91–107.

²⁷ Drug pristop v zadnjih dveh desetletjih izrazito prevladuje. V delu *Slovenski narodni vzpon* (1992) Janko Prunk ugotavlja, da so slovenski narodni buditelji s svojim delovanjem storili veliko zgodovinsko dejanje, ki pa ne bi bilo možno brez »objektivnih družbenih pogojev – obstoja etnične slovenske kmečke množice na določeni stopnji razvoja v razmerah prosvetljenega absolutizma« (str. 26–27). V Vodopivčevem delu *Od Pohlinove slovnice do samostojne države* (2006) se na str. 603 nahaja zemljevid, ki prikazuje »slovensko narodno ozemlje v 19. stoletju«, pri čemer gre sklepati, da je kot narodna zarisana meja strnjene poselitve govorcev slovenskega jezika, na str. 19 pa Vodopivec ugotavlja, da »čeprav je bilo narodno 'preporodno' gibanje maloštevilno in nepovezano, je naglo pridobilo pristaše v večini dežel, ki so bile poseljene s Slovenci«. O slovenskem narodnem ozemlju kot o ozemlju, »ki ga določajo meje, znotraj katerih je živelo strnjeno slovensko agrarno prebivalstvo«, je govor v prvem delu kolektivno napisane *Slovenske novejšje zgodovine* (2005, str. 17). Tudi v *Ilustrirani zgodovini Slovencev* (1999), ki jo je napisalo več avtorjev in za katero zgoraj navedena trditev ne velja povsem, lahko najdemo tezo, kot denimo, da je poseben jezik, katerega nastavki so se začeli kazati že takoj po naselitvi Slovanov v porečja vzhodnoalpskih rek, »pri Slovencih najdlje v zgodovino segajoče znamenje samosvoje identitete« (str. 24), ali pa trditev (str. 134), da je na slovenskem etničnem ozemlju, ki je obsegalo približno 24.000 km², živelo »na začetku 16. st. od 400.000 do največ 500.000 ljudi. Podeželje, kjer je prebivalo prek 90% vsega prebivalstva, je bilo izključno slovensko«. Med bolj tradicionalno pisana dela, kjer je govor o Slovencih že v srednjem veku, lahko štejemo *Malo zgodovino Slovenije* (2008) Staneta Grande in pa *Slovenija: pogled na njeno zgodovino* (2008) istega avtorja.

kontinuiteto, obenem pa zagotavlja pogoje za obravnavanje nastanka modernega naroda Slovencev kot člana v z vidika kronologije logičnem sosledju nacionalno relevantnih dogodkov in procesov. Kajti le kaj drugega kakor moderni slovenski narod bi lahko bilo nasledek t. i. »slovenskega narodnega preporoda« v 19. stoletju, ki je vendar potekal na prostoru »slovenskega etničnega ozemlja«?

A na kakšno vrsto argumentov se sploh lahko opre mlajša različica teze o slovenski kontinuiteti, ko pa tudi zanjo velja, da je ni mogoče podpreti z razpoložljivimi viri? In naprej, mar ti argumenti sploh zdržijo resno presojo onkraj verifikacije v arhivu?

Najenostavnejša različica teze o slovenski kontinuiteti izhaja iz verjetja, da obstaja med slovanskimi priseljenci v zgodnjem srednjem veku in sodobnimi Slovenci neposredna biološka sorodnost. Četudi tovrstno rezoniranje zaradi svoje enostavnosti in nazornosti nastopa predvsem kot hvaležen motiv v mitoloških diskurzih državnih proslav ter v sestavkih marginalnih nacionalističnih združenj, pa jo je kljub temu občasno mogoče zaslediti tudi v povsem resnih, tj. znanstvenih monografijah. Nemara najlepši zgled bi lahko našli v *Duhovni zgodovini Slovencev*, kjer literarni zgodovinar Janko Kos v nadvse lapidarni trditvi, ki ne pušča nobenega dvoma, ugotavlja, da so današnji Slovenci »približno 42. generacija Slovencev, če te generacije štejemo po štiri na stoletje in štetje začnemo po letu 950«. ²⁸

Seveda je podmena o biološki in krvni sorodnosti kot nosilcu slovenske kontinuitete skozi čas izrazito intuitivna in se sesuje že pod težo golih kronoloških dejstev. Ta nedvoumno izpričujejo izrazito pestrost migracijskih valov na današnjem slovenskem ozemlju vse od prazgodovinskega časa naprej. Viri celo kažejo, da je prehodnost in dostopnost današnjega slovenskega ozemlja vse od prazgodovinskih časov ena izmed njegovih osrednjih značilnosti. ²⁹ Z raznovrstno dokumentacijo je bilo tako ugotovljeno, da že slovansko govoreče prebivalstvo, ki je prihajalo na današnje slovensko ozemlje od konca šestega stoletja naprej, ni zasedalo popolnoma izpraznjenega prostora, saj se določen delež staroselcev s tega področja ni umaknil. ³⁰ Nadalje, zelo dobro je bila raziskana tudi srednjeveška kolonizacija današnjega slovenskega ozemlja s priselitvijo prebivalstva s področij severno od Karavank. ³¹ Na voljo so tudi podatki in študije o zgodnjenovoveških migracijah iz pokrajin južno od današnjega ozemlja Republike Slovenije, od koder se je prebivalstvo jugovzhodne Evrope od druge polovice 15. stoletja naprej umikalo zaradi osmanskih vpadov in osvajanj. ³² In ne nazadnje, po letu 1945 so postali Slovenci oziroma so se kot taki rodili tudi številni priseljenci in njihovi potomci z ostalih področij socialistične Jugoslavije.

²⁸ Kos, *Duhovna zgodovina Slovencev*, str. 12.

²⁹ Štih, *Ozemlje Slovenije*, str. 5.

³⁰ Štih, *Ozemlje Slovenije*, str. 22–26.

³¹ Cvirn idr., *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, str. 86–87.

³² Na Kranjskem so se Uskoki od začetka 16. stoletja naseljevali zlasti v Beli krajini in Žumberku. Na Štajerskem so se ustalili predvsem v jugovzhodnih predelih te pokrajine. Zemljišča so jim bila dodeljena tudi na Notranjskem in Krasu. Gl. Voje, *Migracijski procesi*, str. 323–333.

Kljub temu je treba opozoriti, da bi bilo mogoče biološko sorodnost prebivalstva, ki je živelo na istem ozemlju v različnih obdobjih, utemeljevati tudi s pomočjo teoretske opredelitve etničnosti, ki jo je razvila sociobiologija.³³ Najznamenitejši zagovornik sociobiološkega pojmovanja etničnosti Pierre L. van de Berghe tako zagovarja tezo, da so etnična čustva zgolj podaljšek sorodstvenih čustev,³⁴ pri tem pa izhaja iz sociobioloških teoretskih dognanj o gensko pogojenem altruizmu kot temelju kohezivnosti človeških družb. Vendar sta bili tako sociobiologija kakor tudi sociobiološko pojmovanje etničnosti z različnih družboslovnih gledišč večkrat ostro kritizirani in na tej osnovi nemalokrat upravičeno razglašeni za neznanstveno početje. V družboslovnem polju je tako prevladalo prepričanje o precej vprašljivi vrednosti sociobiološkega pristopa.³⁵

A teza o večstoletni slovenski kontinuiteti se v sintetičnih pregledih slovenske zgodovine največkrat opira na veliko prepričljivejšo skupino argumentov, tj. na jezikovne oziroma jezikoslovne izpeljave in ugotovitve. Te naj bi namreč dokazovale neprekinjeno navzočnost govorcev slovenskega jezika od (zgodnjega) srednjega veka naprej in s tem tudi kontinuiteto slovenskosti na objektivno določljivem geografskem prostoru, kjer so se v vsakokratnem zgodovinskem obdobju govorila narečja oziroma arhaične različice slovenskega jezika. Tovrstno sklepanje, ki je povečini povsem spontano in nereflktirano, potemtakem preobraža meje strnjene poselitve govorcev slovenskega jezika v etnične meje, pri čemer je področje naselitve govorcev slovenskega jezika v določenem zgodovinskem trenutku razumljeno in opredeljeno kot »slovensko etnično oziroma narodno ozemlje«. Končni rezultat je metodološko izhodišče, da je treba govorico vsakokratnega obravnavanega prebivalstva razumeti kot objektivni atribut nespremenljive in enkrat za vselej dane etničnosti. Oziroma konkretnije, prebivalstvo, ki v kateremkoli obdobju od srednjega veka naprej uporablja slovenski jezik, je etnično slovensko prebivalstvo, in prostor, kjer to prebivalstvo prebiva, je slovensko etnično ozemlje. Zdravorazumsko racionalno osnovo pravkar prikazane izpeljave gre iskati v naslednjem sklepanju po analogiji: kakor mi govorimo slovenski jezik in nas prav to »dela« Slovence, je tudi raba (arhaične) slovenščine pri srednjeveškem prebivalstvu odraz njihove slovenskosti; če pa smo tako oni kot drugi, a hkrati tudi vsi tisti, ki so prebivali na istem geografskem področju med srednjim vekom in današnjostjo, govorili neko

³³ Za začetnika sociobiologije, katere nastanek je povezan z razvojem genetike, velja Edward O. Wilson. Wilson je na osnovi preučevanja socialnosti termitov razvil teorijo o žuželčjih družbah, o kateri je sklepal, da jo je mogoče aplicirati na vse živalske družbe vključno s človeško. Pri izpeljavah, ki jih je razdelal v knjigi *Sociobiology: The New Synthesis* (1975), je Wilson izhajal iz teze, da je socialno vedenje živih vrst gensko določeno. V desetletjih po izidu Wilsonove knjige se je sociobiološki pristop še posebej močno uveljavil v okviru biologije, deloma pa je prodril tudi v nekatere družboslovne discipline.

³⁴ Van den Berghe, *Biologija nepotizma*, str. 79–107.

³⁵ Za kritiko sociobiološkega pojmovanja etničnosti s stališča socialne antropologije gl. Putinja, Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*, str. 104–106. Za izjemno koncizno in prepričljivo kritiko sociobiologije, v kateri avtor natančno pokaže, kako se je filozofska spekulacija (Comtova ideja o »altruizmu« kot surovi negaciji »egoizma«) preobrazila v osnovno premiso (verjetje v obstoj altruističnega gena) znanstvenega raziskovanja v naravoslovju, gl. Guille-Escuret, *Družbe in njihove narave*.

različico slovenščine, je mogoče trditi, da smo v nekakšnem odnosu povezanosti in sorodnosti. – To sklepanje je potemtakem izpeljano iz naslednjih dveh premis: (1) od (zgodnjega) srednjega veka naprej lahko sledimo neprekinjeni navzočnosti in razvoju slovenskega jezika; (2) slovenski jezik je transhistorični in objektivni atribut slovenske etničnosti.

Druga premisa ne zdrži resne presoje. O oblikah in načinih družbenosti, značilnih za živeče na t. i. slovenskem etničnem ozemlju v obdobjih pred začetkom procesa oblikovanja modernega slovenskega naroda v 19. stoletju, ni mogoče sklepati na podlagi jezikoslovnih ugotovitev o kontinuiteti slovenskega jezika. Preprosteje rečeno, povsem neutemeljeno je označevati določeno prebivalstvo kot etnično slovensko že zgolj zato, ker je govorilo slovenski jezik oziroma njegove narečne različice. – K temu problemu se bomo vrnili v nadaljevanju.

Obenem je mogoče pokazati, da tudi prva premisa ni povsem neproblematična. Učbeniška verzija jezikoslovnega opisa kontinuitete slovenskega jezika gre takole.³⁶ Slovenski jezik ima svojega daljnega prednika v indoevropskem prajeziku, ki se je govoril sredi 3. tisočletja pr. Kr. Za ta jezik ne obstajajo pisni viri, mogoča je zgolj rekonstrukcija na osnovi potez, ki so skupne njegovim potomcem. Tako izvirajo iz obdobja praindoevropske jezikovne skupnosti tiste besede, ki so lastne vsem ali večini indoevropskih jezikov. Iz indoevropsčine se je kasneje razvila praslovanščina. Praslovanščina je imela po razpadu indoevropske jezikovne skupnosti tesnejši stik z indoiransko govorečimi Indoevropejci. Hkrati je praslovanščina delila nekatere poteze z germansko jezikovno skupino, veliko prastarih zvez pa ima tudi z baltsko jezikovno družino. Govorica Praslovanov, ki je bila le malo narečno obarvana, je ostala pristno slovanska, še dolga stoletja celo povsem praslovska.³⁷

V vzhodne Alpe in današnje Slovenijo je prišla praslovanščina s prvimi predniki Slovencev. Toporišič tako ugotavlja:

»Prvi predniki Slovencev so prišli v sedanje kraje že v 6. stoletju. Do 9. stoletja so se razprostrli po vseh Vzhodnih Alpah, tako da so segali do Donave (deloma celo čez) vzhodno od današnjega Dunaja pa proti zahodu do blizu Salzburga. V Panonsko nižino so na vzhod segali do Blatnega jezera; dalje v nižini so bili nemara Obri. Na zahodu so predniki današnjih Slovencev mejašili z Langobardi, Furlani (ki tam živijo še sedaj) in istrskimi Romani. Na prostoru vzhodno od današnje Slovenije so živeli prav tako Slovani, ki se sprva skoraj gotovo v ničemer niso ločili od večine svojih sosedov na 'slovenskih' tleh.

Predniki Slovencev so si bili v jeziku posebno blizu z današnjimi hrvaškimi kajkavci in tudi čakavci. S prvimi imamo skupno mejo od Madžarske do višine Karlovca, z drugimi od tam pa – če izvzamemo nekaj vmesnih pasov – do morja. /.../

Da so naši predniki ob prihodu v Alpe in na Kras ter gričevja med njima govorili še praslovski jezik, se da dokazati iz imen krajev in rek, prevzetih od prebivalstva, ki je že pred njihovim prihodom živel po teh krajih. To so bili romanizirani Iliri in nemara tudi Kelti ter sploh Romani. Slovanski prišleki so nenavadne glasove in glasovne sklope prilagodili svojim praslovskim izgovornim možnostim.«³⁸

³⁶ V naslednjih nekaj odstavkih sledijo povzetki in navedki iz poglavja učbenika za I. letnik gimnazije, ki ga je napisal Jože Toporišič. Gl. razdelek Izvor in zgodovina slovenskega jezika. Toporišič, Slovenski jezik in sporočanje, str. 19–44.

³⁷ Toporišič, Slovenski jezik, str. 21–26.

³⁸ Toporišič, Slovenski jezik, str. 26–27.

Nadalje Toporišič v podpoglavju *Praslovanščina na prehodu v poznejšo slovenščino* prikaže, kako se je praslovanska govornica alpskih slovanskih naseljencev počasi spreminjala in oddaljevala od praslovanščine. Pojavljati so se začele značilnosti, ki so kot celota končno izoblikovale poseben južnoslovanski jezik, slovenščino. Tudi govori drugod naseljenih Slovanov so doživljali podobne spremembe in tako so se oblikovali različni slovanski jeziki. Prve spremembe v smeri k slovenščini je mogoče opaziti v Brižinskih spomenikih.³⁹ Brižinski spomeniki so »prepisi, in zdi se, da je v zvezi z njimi med Slovenci nastalo nekako pisno jezikovno izročilo. /.../ Vendar močno to izročilo ni bilo, saj po Brižinskih spomenikih za več stoletij nimamo več ohranjenih takih neposrednih jezikovnih pričevanj o razvoju slovenskega jezika.«⁴⁰

V naslednjem poglavju, *Slovenski jezik v mlajšem srednjem veku*, pa Toporišič poda proces »izgubljanja in pridobivanja ozemlja slovenskega jezika«.⁴¹

»V srednjem veku je bil močno ogrožen tako slovenski narodni obstoj kakor tudi slovenski jezik. Severni del nekdanjega slovenskega prebivalstva v Vzhodnih Alpah je bil v 13. stoletju že zelo pomešan z Nemci: tako v današnji vzhodni Tirolski, na Zgornjem Koroškem in Zgornjem Štajerskem. Slovenski jezikovni otoki po teh krajih so v 14. in 15. stoletju popolnoma izginili. /.../

Napredoval je slovenski jezik od 14. stoletja dalje v smeri k Trstu; slovansko prebivalstvo se je prav tako krepilo v Kopru, Izoli in Piranu. Polagoma so se slovenili tudi Nemci, ki so se bili doselili sredi med Slovence: že v 10. stol. na Dravskem, v 11. na Sorškem polju, prav tako v 10. stol. na južnem Koroškem. V 13. in 14. stol. so se Nemci naseljevali še v Baški dolini, pri Sorici in na Kočevskem. V teku stoletij so se poslovenili, kočevski Nemci pa so se med drugo svetovno vojno odselili, in sicer na mesta izseljenih Slovencev v brežiškem in krškem okraju, ob koncu vojne pa nato odšli v Nemčijo in drugam.«⁴²

Svoj prikaz izvora in zgodovine slovenskega jezika Toporišič sklene z opisom srednjeveške cepitve enotnega jezika Slovencev v več narečij. Cepitev je potekala od 11. do 13. ali 14. stoletja, narečja, ki so se takrat oblikovala, pa, resda v veliko bolj razčlenjeni obliki, obstajajo še danes. A vsej različnosti navkljub se je enotnost slovenščine ohranila:

»Vendar iz vseh narečnih različnosti našega jezika odseva enkratno utripanje slovenskega jezikovnega jedra, ki se je nasproti neslovanskim sosedom zmoglo ohraniti 1400 let, nasproti slovanskemu hrvaškemu pa razviti svojo samobitnost.«⁴³

Četudi učbeniška narava Toporišičevega prikaza terja, da ga jemljemo z določeno rezervo in previdnostjo, pa hkrati za pričujoče razglabljanje iz istega razloga tudi povsem zadošča, saj dovolj nazorno prikazuje prevladujoč način razlage kontinuitete slovenskega jezika. Bistvene podatke, ki jih prinaša, je tako mogoče kronološko urediti in vizualno prikazati na naslednji način:

³⁹ Toporišič, str. 28–29.

⁴⁰ Toporišič, str. 35.

⁴¹ »Izgubljanje ozemlja slovenskega jezika« in »Pridobivanje ozemlja slovenskega jezika« sta sintetična opisa. Tovrstni sintetični opisi se sicer v učbeniku najdejo v pedagoških pomagalah na robu odstavkov in služijo za podajanje bistva odstavka.

⁴² Toporišič, Slovenski jezik, str. 37.

⁴³ Toporišič, str. 38.

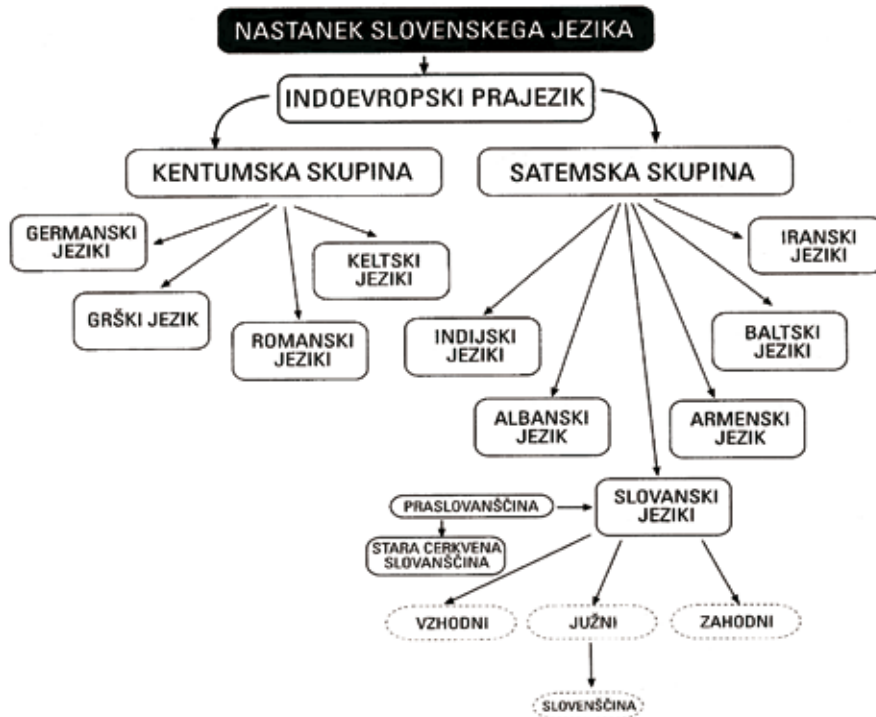
DATACIJA	JEZIK	GOVORCI JEZIKA
Sredina 3. tisočletja pr. Kr.	Indoevropski prajezik	Praindoevropska jezikovna skupnost
Kasneje	Praslovanščina	Govorica Praslovanov; le malo narečno obarvana
6.–9. st.	Praslovanščina »pride« v vzhodne Alpe in na današnje slovensko ozemlje.	Prvi predniki Slovencev; slovanski prišleki
Po naselitvi	Oddaljevanje praslovanške govornice alpskih slovanskih naseljencev od praslovanščine. Razvijajo se pojavi, ki so značilni za slovenščino; podobni procesi potekajo tudi pri drugod naseljenih Slovanih.	Alpski slovanski naseljenci
Srednji vek	Ogrožen je slovenski jezik: – severni del slovenskega prebivalstva v vzhodnih Alpah do 14. in 15. stoletja skoraj povsem izgine; – slovenski jezik od 14. stoletja napreduje proti Trstu; slovenijo se Nemci, ki so se doselili med Slovence.	Slovenci – slovenski narodni obstoj je ogrožen.
11.–13., 14. stoletje	Cepitev enotnega jezika Slovencev v narečja, ki obstajajo še danes.	Slovenci

Kakšne ugotovitve se ponujajo? (1) Podobno kakor številni slovenski zgodovinarji tudi mnogi jezikoslovci poskušajo rekonstruirani ali izpričani jezik nemudoma neposredno navezati na nosilca tega jezika. Tako je praslovanščina opredeljena kot jezik Praslovanov; v vzhodnih Alpah naj bi v rahlo narečni različici praslovanškega jezika med seboj občevali prvi predniki Slovencev oziroma slovanski prišleki; in naposled naj bi nekje po koncu 10. stoletja, sočasno z dokončnim izoblikovanjem slovenščine, na prizorišče zgodovine stopili Slovenci. Obenem pa lahko opazimo, da (2) jezikoslovci slovenščino obravnavajo kot najmlajši člen v verigi sorodstvenih razmerij med kronološko starejšimi in kronološko mlajšimi jeziki, saj (3) naj slovenščina ne bi porodila novih jezikov, temveč zgolj svoja narečja. Nazoren prikaz tovrstnega umevanja nastanka in kontinuitete slovenskega jezika prikazujeta tudi shemi, ki se nahajata na sosednji strani.⁴⁴

Na prvi shemi lahko vidimo, da naj bi slovenski jezik kot zadnji vzniknil iz sorodstvene verige kronološko zgodnejših in geografsko obsežnejših staršev. Druga shema pa prikazuje, kako naj bi se razvijal slovenski jezik od naselitve naprej.

V zanimivi študiji *The Triple Division of the Slavic Languages: A Linguistic Finding, a Product of Politics, or an Accident* je Tomasz Kamusella pokazal, da je teza o sorodstvenih in dedovanjskih razmerjih med jeziki pridobila na veljavi v drugi polovici 19. stoletja, ko se je v jezikoslovju uveljavila shema, ki je nastanek in razvoj jezikov pojasnjevala v obliki rodovnika. Prikaz razmerij v obliki rodovnika sugerira, da so jeziki nepovezani, vase zaprti in samostojni organizmi,

⁴⁴ Shemi sta vzeti iz gradiva, ki služi za pripravo na maturo iz slovenščine. Ceklin Bačar idr., *Slovenščina – jezik na maturi*, str. 160, 168.

ki izražajo iz starševskih jezikov, kot da bi bili dojenčki, rojeni na točno določen dan. Tovrstno razumevanje je zmotno, saj so jeziki videz nepovezanih in različnih entitet pridobili šele z začetkom procesa jezikovne standardizacije v 19. stoletju. K uveljavitvi umevanja o jezikih kot samostojnih in nepovezanih entitetah pa so na področju srednje Evrope še zlasti pripomogli ideološki programi nacionalnih gibanj, ki so med jezik, narod in državo postavljali enačaj. Enačba »jezik = narod

= država« se je namreč v 19. stoletju uveljavila kot izhodiščni postulat političnih programov vseh srednjeevropskih nacionalnih gibanj.⁴⁵

Vidimo torej lahko, kako izvrstno se je model jezikovnega rodovnika prilagal političnim potrebam »etnolingvističnih« nacionalnih gibanj in njihovim pretenzijam po oblikovanju nacionalnih držav na etnično-jezikovnih načelih. Na »znanstveni način« je namreč pojasnjeval in poudarjal historično pogojenost medsebojne ločenosti posameznih jezikov in potentakem tudi narodov ter s tem utrjeval legitimnost že obstoječim nacionalnim državam kakor tudi zahtevam »nedržavnih« nacionalnih gibanj po njihovi ustanovitvi ali preureditvi obstoječih političnih tvorb po nacionalnem ključu.

Idejni viri modela jezikovnega rodovnika sežejo do švedskega botanika Karla Linnéja (1707–1778), ki je v mojstrovini *Systema Naturae* (1736) predstavil dvoimensko razvrstitev rastlin in pri tem prvi na znanstveni način uporabil model sinhrono klasifikacije. Sledil mu je Charles Darwin (1809–1882), ki je klasifikacijo dopolnil z diahrono dimenzijo. Svojo teorijo je prikazal v slavnem delu *Origins of Species by Means of Natural Selection* (1859). Tovrstna metoda klasifikacije je bila v nadaljevanju precej hitro uporabljena na področju jezikov. Že Darwin je v *Izvoru* nakazal, da bi bilo mogoče drevo življenja, s katerim je pojasnjeval evolucijo živih bitij, v podobne namene uporabiti tudi pri jezikih. Njegov prijatelj Charles Lyell (1797–1875) je ta predlog razvil v teorijo jezikovne evolucije in jo predstavil v knjigi *Geneological Evidences of The Antiquity of Man* (1863).⁴⁶

Številne ideje, hipoteze, predlogi in teorije, ki so se v teh desetletjih širili med evropskimi izobraženci, so filologa Avgusta Schleicherja (1821–1868) navsezadnje spodbudili, da je v svojih delih iz let 1853 in 1861 izvor in širitev indoevropskih jezikov opisal v obliki rodovnika. Nekoliko kasneje, po izidu teh dveh del, ga je njegov prijatelj in prominentni nemški znanstvenik Ernest Haeckel (1834–1919) seznanil z Darwinovim *Izvorom*, kjer je Schleicher zasledil zelo abstraktno skico »drevesa življenja«. Ta je bila zelo podobna njegovemu že nastalemu rodovniku jezikov, s čimer je, kot je menil, njegova lastna metoda diahrono klasifikacije jezikov le še pridobila na znanstveni veljavi. Leta 1863 je tako v delu s pomenljivim naslovom *Die Darwinische Theorie und die Sprachwissenschaft* še enkrat prikazal eksemplarični rodovnik indoevropskih jezikov.⁴⁷

Približno sočasno se je postopoma dovrševal tudi že poprej omenjeni kulturni in politični proces nacionalizacije srednjeevropske večjezične stvarnosti, ki je med klasificirane jezike in postulirane narode postavil enačaj. Na začetku zadnje tretjine 19. stoletja je ta enačaj dobila uradno državno in mednarodno potrditev, saj so bila na peterburškem mednarodnem statističnem kongresu leta 1872 upoštevana zatrjevanja nemškega statistika Richarda Böckha, da je jezik edini ustrezeni kazalec nacionalnosti.⁴⁸ Popisi prebivalstva so, »s tem ko so spraševali po jeziku, prvič prisilili vse, da se niso opredelili zgolj za nacionalnost, ampak tudi za jezikovno nacionalnost. Tehnične zahteve moderne administrativne države so tako še enkrat

⁴⁵ Gl. Kamusella, *The Triple Division*, str. i-ii, 110–117.

⁴⁶ Kamusella, *The Triple Division*, str. 9–12.

⁴⁷ Kamusella, *The Triple Division*, str. 12–13.

⁴⁸ Hobsbawm, *Nacije in nacionalizem*, str. 120.

pomagale pri nastanku nacionalizma.«⁴⁹ S spojitvijo uradnega priznanja jezika kot objektivnega označevalca nacionalnosti in diahrone sheme jezikovnih rodovnikov pa so bili dani pogoji za »pozgodovinjene« sinhronih razlik med posameznimi narodi in njihovimi standardiziranimi različicami nacionalnih jezikov. In s tem so bili v srednjeevropskem prostoru ustvarjeni nastavki za pisanje nacionalnih zgodovin.

Vendar je bil model jezikovnega rodovnika in njegovo logično nadaljevanje, tj. proces iskanja in vzpostavljanja nepremostljivih razlik med posameznimi jeziki, podvržen kritiki že za časa svojega uveljavljanja. Kamusella tako omenja, da je že konec sedemdesetih let 19. stoletja ruski slavist Aleksander Kočubinski v članku *K voprosu o vzaimnyh otnošenijah slavjanskih narečij* opozoril, da je mogoče na osnovi arbitrarnega nabora jezikovnih potez (sintaktičnih, leksičnih, morfoloških, fonetičnih ali njihove poljubne mešanice) ustvariti neskončno klasifikacij slovanskih jezikov. Izbira med alternativnimi klasifikacijami naj ne bi potemtakem izhajala iz jezikoslovnega preudarka, temveč naj bi bila posledica osebnih kapric posameznih jezikoslovcev na eni strani in političnih (ne)možnosti za njihovo dejansko uresničitev na drugi. Še dlje je šel nemški lingvist Johannes Schmidt (1843–1901), ko je leta 1875 v delu *Zur Geschichte des indogermanischen Vocalismus* odločno oporekal veljavnosti Schleicherjevega modela jezikovnega rodovnika. Po Schmidtu slovanskih jezikov ni mogoče ločiti z nepredušnimi mejami, še zlasti pa se jezikovne razlike ne prilegajo etničnim oziroma političnim mejam; jezikovna realnost je nepretrgana in postopoma prehaja iz enega slovanskega jezika v drugega; jeziki se niso rodili iz prejšnjih, že izumrlih, temveč so nastali z notranjo diferenciacijo skupnega slovanskega dialekta pod vplivom zgodovinskih in političnih procesov.⁵⁰

K temu pa velja dodati, da ni neproblematično zgolj vzpostavljanje videza o izrazito individualnem značaju posameznih modernih nacionalnih jezikov na sinhroni osi, ki je bilo, kot vidimo, navsezadnje problematizirano že v 19. stoletju. Ob opazovanju zgoraj prikazanega opisa nastanka in kontinuitete slovenskega jezika, ki mu prisotnost v učbenikih nadeva patino neovrgljivega dejstva, o katerem je bil dosežen širok konsenz, se namreč ves čas vsiljuje nekoliko drzna spekulacija, da nemara ni nobenega konsistentnega razloga, zakaj naj bi bilo kronološko izhodišče njegove interpretacije drugačno od tistega, iz katerega je izhajal sam opis. Kot smo imeli priložnost opaziti, se namreč razlaga sheme razvoja slovenskega jezika začne v najzgodnejšem, zgodnesrednjeveškem obdobju z naselitvijo v drugi polovici 6. stoletja ter zaključi v 19. in 20. stoletju z dokončanjem procesa standardizacije slovenskega knjižnega jezika. Kot najzgodnejši materialni nosilec specifičnih jezikovnih prvin, značilnih za moderno slovensko jezikovno normo, predstavljajo kronološko izhodišče Brižinski spomeniki. Gre, skratka, za linearno časovno predstavitev, ki vključuje klasično implicitno podmeno vsakega enostavnega kronološkega opisa, da je namreč kronološko poznejše logičen nasledek kronološko zgodnejšega. Tovrsten način »branja« opisa nastanka in kontinuitete slovenskega jezika potemtakem napeljuje na sklep, da je standardiziran slovenski jezik 19. stoletja organsko povezan z (zgodnje)srednjeveškim pismenstvom. Po drugi strani pa je

⁴⁹ Hobsbawm, *Nacije in nacionalizem*, str. 121.

⁵⁰ Kamusella, *The Triple Division*, str. 29–30.

sam opis kontinuitete slovenskega jezika, kronološko gledano, nastajal po diametralno nasprotnem načelu. Za izhodišče iskanja specifično slovenskih jezikovnih prvin v preteklosti je služila obstoječa slovenska knjižna norma 19. in 20. stoletja, ki je navsezadnje sploh opredeljevala tisto, kar bi bilo treba poiskati v preteklosti. Kajti mar bi kako drugače kakor opirajoč se na standardno slovenščino sploh bilo mogoče opredeliti specifično slovenske jezikovne značilnosti materialno izpričanih govoric na t. i. slovenskem etničnem ozemlju v kronološko zgodnejših obdobjih?⁵¹ Če pa je bila knjižna norma pogoj retrogradne jezikoslovne rekonstrukcije, mar iz tega ne sledi, da jezikoslovna shema kontinuitete slovenskega jezika ne razlaga genealogije slovenskega jezika, temveč, prav nasprotno, zgolj opisuje rezultate diahronnega brskanja za jezikovnimi prvinami, značilnimi za tisti standardiziran jezik, ki je bil od sredine 19. stoletja sankcioniran kot knjižni jezik Slovencev?

A tudi v primeru, ko bi sprejeli, da model rodovnika sodobnih nacionalnih jezikov dejansko opisuje tisto, kar naj bi opisoval po mnenju jezikoslovcev, bi bilo treba razlagalne in opisne pretenzije tovrstne sheme nastanka in razvoja slovenskega jezika primerno zamejiti. Bistvo sheme je opisovanje in nizanje jezikovnih dejstev na diahroni osi na osnovi podmene o njihovi organski povezanosti, kar pa niti ne prinaša kakega posrednega dokaza o obstoju posebne etnično slovenske skupnosti v obdobjih pred začetkom oblikovanja slovenskega naroda v 19. stoletju niti s svojimi dognanji ne oskrbuje zgodovinarjev z dejstvi o zgodovini takšne etnično slovenske skupnosti.⁵² Prav nasprotno je verjel jezikoslovec Fran Ramovš (1890–1952), ki je na samem začetku leta 1936 izdane *Kratke zgodovine slovenskega jezika I* pojasnil, kakšen naj bi bil pravi pomen v knjigi prikazanih ugotovitev:

»Knjižni jezik je le majhen odstotek jezikovnega študija; važnejši je že študij njegovega razvoja, ker se v njem kažejo relacije do najraznovrstnejših jezikovnih, socialnih, političnih in splošno kulturnih dejstev in teženj; iz tega razvoja moremo že razbrati duševni razvoj naroda, kajti knjižni jezik je kot kulturni dialekt posoda, ki so v nji spravljene vse narodove kulturne dobrine. Ta način gledanja na jezik se že močno približuje onemu, ki ga lingvist goji vedno in povsod, naj gre že za jezik ali dialekt, v ti ali oni časovni dobi. Tako nam na prim. samo jezik pove, da so bili Slovenci v predhistorični dobi in v prvih stoletjih po prihodu v novo domovino del ene jezikovne in etnične celote južnoslovanske, ki je nekaj prej bila del enote praslovanske in ta zopet v davnini nekdanj del enote indoevropske. Prav tako nam jezik pove, kdo so bili sosedje Praslovanov, kateri narodi so prišli z njimi v dotik; jezik nam govori o gibanju slovanskega naroda, o njegovi rasti in o njegovih selitvah, o njegovi duševni in materialni kulturi. Tako je jezik stalni projektor vsega narodovega dejanja in naša človeška težnja skuša vse to spoznati in doumeti.«⁵³

Trditi je mogoče, da sodobno slovensko zgodovinopisje nikakor ne bi več smelo sprejemati mišljenjskih horizontov, v okviru katerih je deloval, raziskoval in

⁵¹ Da je bilo zaradi heterogenosti izpričanih govoric zelo težko poiskati specifično slovenske jezikovne prvine, gre sklepati iz ugotovitve Franceta Bezlaja, »da je malodane edina skupna fonetična poteza, ki zajema celotno slovensko etnično ozemlje, a ne seže preko njegovih mej, samo prehod dolgega in podaljšanega cirkumfleksa tipa telô, zlatô, na glâvo za en zlog proti koncu besede. Suponiramo, da se je to zgodilo v enajstem stoletju, najkasneje v začetku dvanajstega.« France Bezljaj, *Položaj slovenščine*, str. 272.

⁵² S tem pa seveda še zdaleč ne trdimo, da so jezikoslovne ugotovitve v splošnem povsem brez pomena za zgodovinopisno raziskovanje.

⁵³ Ramovš, *Kratka zgodovina*, str. 14.

pisal Fran Ramovš in o katerih se zdi – vsaj če sklepamo na osnovi zgoraj povzetih učbeniških predstavitev –, da še zmeraj v temelju določajo, kako jezikoslovci razumejo ugotovitve lastnih raziskav. Kajti pojmovanje jezika neke populacije kot objektivnega atributa njene etničnosti je povsem neutemeljeno. Tak tip mišljenja je nenavaden že zato, ker temelji na krožnem sklepanju, kjer se oba člena izmenjujeta v vlogi vzroka in posledice: izbrana populacija je označena kot etnično slovenska, ker je nosilec skupka arbitrarnih kulturnih znakov, ki so opredeljeni kot etnično slovenski znaki; hkrati pa je skupek arbitrarnih kulturnih znakov opredeljen kot etnično slovenski prav zato, ker naj bi bil pertinenten za etnično slovensko populacijo. Nekoliko konkretnije, slovenske etničnosti oziroma kar nacionalne identitete ni mogoče argumentirano pripisati sicer povsem arbitrarno izbranemu prebivalstvu na podlagi, ki vsebuje le tezo, da naj bi to prebivalstvo v svojih govorih uporabljalo določene jezikovne posebnosti, ki so jih jezikoslovci opredelili kot specifično slovenske.

Opis kontinuitete slovenskega jezika namreč izpričuje zgolj in samo kontinuiteto slovenskega jezika – in nič več. Ideološka formulacija, da je prav jezik objektivni pokazatelj posameznikove narodne pripadnosti, je namreč, kot smo že lahko videli, vzklila v nedrjih srednjeevropskih nacionalnih gibanj šele v 19. stoletju. Slovensko nacionalno gibanje ni bilo pri tem nobena izjema. Ideja o tem, kaj je slovenski narod, katero prebivalstvo zajema in predvsem do kod se razprostira ozemlje slovenske poselitve, ki se je v svojih »prednacionalnih« konceptcijah sprva pojavila pri Linhartu in Kopitarju, je bila dokončno izoblikovana in vizualno predstavljena šele na Kozlerjevem zemljevidu iz leta 1853. Z odlokom o izdajanju državnega zakonika v slovenščini (4. marec 1849) pa je prvič prišlo tudi do »uradnega« priznanja s strani oblasti oziroma cesarja osebno, da na jugu Avstrije živi skupnost, ki uporablja poseben, slovenski jezik. Skladno z že omenjenim dominantnim načinom rezoniranja v srednji Evropi 19. stoletja, ki je skupnost govorcev istega jezika opredeljevala kot narod, je cesar potemtakem (vsaj implicitno) pritrtil tezi, da njegove notranjeavstrijske dežele poseljuje poseben, slovenski narod. Tako »objektivna« kategorizacija, ki definira slovenski narod kot populacijo govorcev slovenskega knjižnega jezika oziroma njegovih dialektov, kakor tudi proces samooznačevanja in identifikacije pripadnikov te nove skupnosti, tj. samopripis z rabo izraza Slovenec, sta bila potemtakem artikulirana in uveljavljena šele v 19. stoletju.

Na osnovi tovrstnih ugotovitev je torej mogoče skleniti, da je povsem neustrezna raba besednih zvez »slovensko etnično ozemlje«, »slovenska etnija«, »etnično slovensko prebivalstvo« ipd., ki implicirajo obstoj neke posebne slovenske rodovne oziroma duhovne entitete, katere zunanji izraz naj bi bil skupni slovenski jezik, tudi v kronološko zgodnejših obdobjih. Temu ni mogoče oporekati niti s trditvijo, da naj bi bil obstoj posebne skupnosti Slovencev v današnjem pomenu te besede, tj. v pomenu pripadnikov modernega slovenskega naroda, izpričan že v delih Primoža Trubarja. Kljub širokemu, skorajda hegemonemu konsenzu slovenskega družboslovja in humanistike, da naj bi bil Trubar tako rekoč oče slovenskega naroda,⁵⁴ ki da je z oblikovanjem slovenskega knjižnega jezika utrdil v prejšnjih stoletjih razbito slovensko narodno skupnost⁵⁵ in s tem priskrbel osnovo

⁵⁴ Prunk, *Kratka zgodovina*, str. 45.

⁵⁵ Čepič idr., *Zgodovina Slovencev*, str. 297.

za kasnejše politično oblikovanje Slovencev,⁵⁶ nam zgodovinski viri ob hkratnem razumevanju ozadja, vzgibov in idejnih virov njegovega delovanja prikazujejo povsem drugačno podobo. O istovrstnosti Trubarjevih Slovencev in modernega slovenskega naroda lahko govorimo zgolj na ravni označevalca, podobno pa lahko trdimo tudi o rabi izrazov »slovenski jezik« in »slovenščina« pri protestantskih piscih 16. stoletja.⁵⁷

V že omenjenem delu *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke. Novoveške etnične identitete pred slovensko narodno zavestjo* je tako Gorazd Makarovič z analizo njegovega opusa pokazal, da je Primož Trubar, ki sebe nikoli ni imenoval Slovenca, z imenom Slovenci naslavljaj »ljudi različnih narečij in govorov, ki naj bi razumeli in naj bi znali brati njegov knjižni jezik«.⁵⁸ Iz tega izhaja, da so »Trubarjevi *Slouenzi* jezikovni pojem, ki je daleč od današnje etnične vsebine tega pojma«.⁵⁹ A kdo so potemtakem bili po Trubarju govorci slovenskega jezika, torej Slovenci? V predgovoru v Matejev evangelij iz leta 1555 so navedeni kot Kranjci, Korošci, Štajerci, Dolenjci, Bezejaki, Kraševci, Istrani in Hrvati:

»Mi imamo pak tukaj tri riči vom povedati:

Na prvu. Kedar ta slovenski jezik se povsod glih inu v eni viži ne govori – drigači govore z dostimi besedami Krajnci, drigači Korošci, drigači Štajerji inu Dolenci ter Bezejaki, drigači Krašovci inu Istrijani, drigači Krovati –, obtu smo mi le-tu naše delu v ta kranjski jezik hoteli postaviti za dosti riči volo, nerveč pak, kir se nom zdi, de ta tih drugih dežel ludi tudi mogo zastopiti. Inu mi nesmo v le-timu našimu obračanu oli tolmačevanu lepih, gladkih, visokih, kunštnih, novih oli neznanih besed iskali, temuč te gmajnske kranjske preproste besede, katere vsaki dobri preprosti Slovenec lehku more zastopiti; zakaj ta muč svetiga evangelija inu naše izveličane ne stoji v lepih, ofertnih besedah, temuč v tim duhej, v ti risnici, v ti pravi veri inu v enim svetim krščanskim lebnu.«⁶⁰

Ob tem, da bi bilo treba Trubarjeve Slovence razumeti kot jezikovno skupnost,⁶¹ pa hkrati nedvoumno velja, da je bila s tem izrazom označevana predvsem skupnost

⁵⁶ Cvim idr., *Ilustrirana zgodovina Slovencev*, str. 159.

⁵⁷ V 16. stoletju je izraz slovenski jezik lahko označeval oziroma pomenil marsikaj. Jakob Müller je tako ugotovil, da je iz rab izraza slovenski jezik oz. njegovih eksonimnih ustreznik jasno, »da se je v 16. stoletju izraz uporabljal za (1) 'slovanski jezik' ali za kako jezikovno podenoto slovanskega jezika, npr. za (2) 'južnoslovanski jezik', (3) 'starocerkvenoslovanski jezik', (4) 'slovenski jezik', (5) 'kranjski jezik', (6) 'nekranjski slovenski jezik', (7) 'štajerskoslovenski jezik', (8) 'devinskoprimorski slovenski jezik', (9) 'prekmursko-porabski slovenski jezik', (10) 'bezjaški jezik', (11) 'hrvaški jezik', (12) 'srbski jezik', (13) 'bolgarski jezik' itd. V posebnih zvezah pa se je slovenski nanašal na (14) 'zgodovinsko politično-upravno enoto v porečju Krke na Dolenjskem', (15) 'cerkvenoupravno enoto gyorske nadškofije v zahodnem Prekmurju', (16) 'vojno krajino med Savo in Dravo', (17) 'Slavonijo', (18) 'ozemlje neslovanskih Ilirov' ipd., pri krajevnih lastnih imenih pa je slovenski pomenil (19) 'slovaški', (20) 'ogrskoslovenski', (21) 'kajkavskohrvaški' itd.« Müller, *Temelji slovenskega knjižnega jezika*, str. 168–169.

⁵⁸ Makarovič, *Ko še nismo bili*, str. 54.

⁵⁹ Makarovič, *Ko še nismo bili*, str. 55.

⁶⁰ Javoršek (ur.), *Trubarjevo berilo*, str. 13–14.

⁶¹ Jezikovna skupnost je opredeljena s sporazumevanjem – edini kriterij je mogočnost medsebojnega sporazumevanja. Ključnega pomena je potemtakem dejstvo dialektalnega kontinuumu. Gl. Peti-Stantič, *Jezik naš i/ili njihov*, str. 66. – O večstoletnem naravnem dialektalnem kontinuumu ob slovensko-hrvaški meji, kjer obstajajo tudi tovrstna prehodna območja, kjer v naravnem jezikovnem kontinuumu ni trdne meje prim. Lisac, *Podoba narečij*, str. 53–58.

vernikov. Osnovni namen protestantskega delovanja v 16. stoletju je bil strogo verski, saj je bila reformatorjem prav teologija reformacije temeljno gonilo in trajni spodbujevalec, da na podlagi Svetega pisma oznanjajo, poučujejo in razpravljajo; da pišejo pridige, razprave, katekizme, poučne spise in priročnike v ljudskih jezikih ter vanje prevajajo Sveto pismo in pomembna teološka dela. Do splošnega oznanjanja evangelija z govorno in pisano besedo je namreč pripeljala dosledna izpeljava reformacijskih načel *sola scriptura*, *sola gratia* in *sola fide* (»samo Sveto pismo«, »samo milost«, »samo vera«). Ker so reformatorji poudarjali, da Bog v svoji milosti človeku podarja odrešitev, ki jo sprejema le v veri, in ker je bilo Sveto pismo razumljeno kot živa Beseda, s katero se Bog razodeva in ki ljudem govori v njihovih lastnih vsakdanjih situacijah, je veljalo za nadvse pomembno, da lahko vsak človek bere in razume Sveto pismo in v veri odgovori na spodbude. Sveto pismo se je prevajalo in tiskalo v velikih nakladah, da bi prišlo v roke ne le intelektualcem in kleru, ampak vsakemu človeku ne glede na njegovo izobrazbo. Sočasno so se tiskali katekizmi, postile in druge izdaje, ki so reformatorjem služili pri utrjevanju vere in dosledni uporabi Svetega pisma med verniki. Ker pa neizobražene množice niso bile zmožne samostojnega branja, so se sestavljale in tiskale začetnice ali abecedniki ter ustanavljale šole za opismenjevanje.⁶² Jezikovno in književno ustvarjanje protestantskih piscev 16. stoletja potemtakem ni imelo prav nobenih nacionalno emancipacijskih intenc, prav tako pa ni mogoče vzpostaviti neposredne kavzalne zveze med njihovimi nameni in dosežki na eni strani ter cilji, ki jih je zasledovalo slovensko nacionalno gibanje v 19. stoletju, na drugi.

Ali je bil torej proces formiranja slovenskega naroda v 19. stoletju res zgolj končni nasledek tisočletne slovenske kontinuitete? Tako goli viri kakor tudi precejšnja argumentacijska šibkost teze o slovenski kontinuiteti napeljujejo k sklepu, da temu ni bilo tako.

Tovrstno spoznanje nosi s seboj zahtevo, da sprejmemo tudi nekatera nadaljnja metodološka napotila. Najprej, če je teza o slovenski kontinuiteti nekonstistentna, potem bi bilo treba opustiti tudi rabo izraza slovensko etnično ozemlje kot pripomočka za geografsko zamejevanje zgodovinopisnega raziskovanja, ki na osnovi podmene o njihovi slovenski individualnosti obravnava skupek drugače sicer povsem heterogenih fenomenov in jih druži v celoto, ki zelo dolgo ni obstajala v prav nobeni obliki. Kajti le kaj naj bi jih združevalo, v čem so si bili podobni, denimo živinorejec s samotne kmetije v alpskem svetu, prleški viničar in ljubljanski meščan v obdobjih pred razvojem modernega komunikacijskega sistema ter šolstva in pred pojavom moderne nacionalne zavesti? Obenem se zdi, da bi bilo treba spremeniti tudi perspektivo opisovanja in interpretiranja razvoja slovenskega nacionalnega gibanja in procesa formiranja slovenskega naroda v 19. stoletju. Če lahko o tisočletni slovenski kontinuiteti govorimo izključno kot o rezultatu nacionalno izkrivljenega pogleda na preteklost, potem smo pač primorani sprejeti izhodišče, da je tudi slovenski narod, tako kakor vsi ostali moderni narodi, fenomen moderne sveta in da je torej proces njegove oblikovanja bistveno pogojen predvsem z geografsko obsežnejšimi in/ali dlje trajajočimi socialnimi, kulturnimi in političnimi

⁶² Jambrek, *Sola scriptura*, str. 40–53, 194.

determinantami, ne pa toliko s preteklim dogajanjem na t. i. slovenskem etničnem ozemlju. Kajti medtem, ko lahko pokažemo, da sta na nastanek slovenskega nacionalnega gibanja vplivala, denimo, vseevropska razširitev tehnike tiskanja s pomočjo premičnih kovinskih črk in splošna uveljavitev indoevropske filologije na evropskih univerzah v 19. stoletju, pa podobne zveze ne moremo vzpostaviti, denimo, v primeru takih poprejšnjih dogajanj na t. i. slovenskem etničnem ozemlju, kot so kmečki upori, nastanek Karantanije, dinastična politika celjskih grofov ipd.⁶³ Predvsem pa se zdi, da bi opustitev teze o tisočletni slovenski kontinuiteti in rabe izraza slovensko etnično ozemlje omogočila, da na začetke slovenskega nacionalnega gibanja v prvi polovici 19. stoletja (Hrochova faza A) pogledamo povsem neobremenjeno in brez vnaprejšnjih predstav o tem, kaj je v arhivskem materialu, časopisih ter literaturi iz tega obdobja treba poiskati in najti. S tem bi se, skratka, razbremenili obveze iskanja narodnobuditeljskih intenc pri prav vsakem posamezniku s t. i. slovenskega etničnega ozemlja v prvi polovici 19. stoletja, za katerim je ostal kak popisan list papirja.

Seznam uporabljenih virov in literature

Viri:

- Trubar, Primož, *Ena dolga predgovor k novemu testamentu* (reprint). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1986.
- Rupel, Mirko, Branko Reisp (ur.), *Valvasorjevo berilo* (druga, izpopolnjena izdaja). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969.
- Tuma, Henrik, *Iz mojega življenja: spomini, misli in izpovedi*. Ljubljana: Naša založba, 1937.
- Javoršek, Jože (ur.), *Trubarjevo berilo*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, Celovec: Drava, 1986.

Literatura:

- Anderson, Benedict, *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1998.
- Bezljaj, France: Položaj slovenščine v okviru slovanskih jezikov. *Zbrani jezikoslovni spisi*, 1. zv., Ljubljana, 2003, str. 268–277.
- Ceklin Bačar, Irena idr., *Slovenščina – jezik na maturi: zbirka nalog za slovenščino – jezik v 4. letniku gimnazijskih programov: miselni vzorci, preglednice, naloge za ponovitev, analize neumetnostnih besedil*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- Cvirn, Janez: Meščanstvo na Slovenskem in proces nacionalne diferenciacije. *27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev. Zbornik*. Ljubljana, 1994, str. 67–73.
- Cvirn, Janez idr., *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.

⁶³ Seveda pa so vsi naštetih fenomeni bili inkorporirani v slovenski nacionalni imaginarij, še zlasti pa v nacionalni pogled na preteklost. Posredno so potemtakem dejansko vplivali tako na formiranje, kakor tudi na kasnejšo reprodukcijo slovenskega naroda kot specifične družbene formacije – in sicer kot pomembni elementi iznajdene slovenske nacionalne tradicije. – O iznajdevanju tradicij in o nekaterih zanimivih primerih iznajdenih tradicij gl. Hobsbawm & Ranger (ur.), *The Invention of Tradition*.

- Čepič, Zdenko idr., *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga, INZ, 2005.
- Glavan, Mihael, *Trubarjev album: romanje s Trubarjem*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2008.
- Grafenauer, Bogo, *Zgodovina slovenskega naroda. Zv. 1, Od naselitve do uveljavitve frankovskega reda (z uvodnim pregledom zgodovine slovenskega ozemlja do naselitve alpskih Slovanov)*, 3. izd. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1978.
- Gruden, Josip, *Zgodovina slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
- Geary, Patrick J., *Mit narodov: srednjeveški izvori Evrope*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2005.
- Granda, Stane, *Mala zgodovina Slovenije*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2008.
- Granda, Stane, *Slovenija: pogled na njeno zgodovino*, Ljubljana: Urad vlade za komuniciranje, 2008.
- Gross, Mirjana, *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi Liber, 1996.
- Guille-Escuret, Georges, *Družbe in njihove narave*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1998.
- Hobsbawm, Eric J., *Nacije in nacionalizem po letu 1780*. Ljubljana: Založba /*cf., 2007.
- Hobsbawm, Eric, Terence Ranger (ur.), *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Hösler, Joachim, *Von Krain zu Slowenien. Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution 1768 bis 1848*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2006.
- Hroch, Miroslav: From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe. Gopal Balakrishnan(ur.), *Mapping the Nation*. New York, 1996, str. 78–97.
- Hroch, Miroslav, *Social Preconditions of National Revival in Europe*. New York: Columbia University Press, 2000 [1985].
- Jambrek, Stanko: Sola scriptura, sola gratia i sola fide kao teološka osnova i poticaj pisanja na narodnim jezicima. Marko Kerševan (ur.), *450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem: prispevki s posvetovanja ob 450. letnici izida Trubarjevega Catechisma in Abecedaria*. Ljubljana, 2000, str. 40–53.
- Kamusella, Tomast: *The Triple Division of the Slavic Languages: A Linguistic Finding, a Product of Politics, or an Accident?* Wien: IWM Working Paper, 1, 2005. Dostopno tudi na naslednjem spletnem naslovu: <http://www.iwm.at/publ-wp/wp-05-01.pdf>.
- Kerec, Darja: Prekmurska zavest in slovenstvo. *Regionalni vidiki slovenske zgodovine: zbornik referatov XXXI. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev*. Ljubljana, 2003, str. 65–70.
- Kos, Janko, *Duhovna zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.
- Kos, Milko, *Zgodovina Slovencev: od naselitve do reformacije*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1933.
- Leerssen, Joep, *National Thought in Europe. A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.
- Lisac, Josip: Podoba narečij ob slovensko–hrvaški meji. *Annales. Series historia et sociologia*, let. 8, št. 12., 1998, str. 53–58.
- Makarovič, Gorazd, *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke: novoveške etnične identitete pred slovensko narodno zavestjo*. Ljubljana: Slovenska matica, 2008.
- Müller, Jakob: Temelji slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja. *Slavistična revija*, let. 56/57, št. 2008-4/2009-1, 2009, str. 165–187.
- Peti-Stantić, Anita, *Jezik naš i/ili njihov: vježbe iz poredbene povijesti južnoslavenskih standardizacijskih procesa*. Zagreb: Srednja Europa, 2008.

- Prunk, Janko, *Slovenski narodni vzpon: narodna politika (1768–1992)*. Ljubljana: DZS, 1992.
- Putinja, Filip, Žolin Stref-Fenar, *Teorije o etnicitetu*. Zemun: Biblioteka 20. vek, 1997.
- Ramovš, Fran, *Kratka zgodovina slovenskega jezika. I*. Ljubljana: Akademsko založba, 1936.
- Schulze, Hagen, *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf., 2003.
- Štih, Peter, *Ozemlje Slovenije v zgodnjem srednjem veku: osnovne poteze zgodovinskega razvoja od začetka 6. do konca 9. stoletja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2001.
- Štih, Peter: Državne tvorbe v srednjem veku na slovenskem ozemlju. Ivan Kordiš (ur.), *Od držav na Slovenskem do slovenske države*. Kočevje, 2004, str. 34–35.
- Štih, Peter: Linhart kot zgodovinar. Ivo Svetina idr. (ur.), *Anton Tomaž Linhart*. Ljubljana, Radovljica, 2005, str. 291–310.
- Štih, Peter: Miti in stereotipi v podobi starejše slovenske nacionalne zgodovine. *Mitsko in stereotipno v slovenskem pogledu na zgodovino: zbornik 33. zborovanja ZZDS*. Ljubljana, 2006, str. 25–47.
- Štih, Peter: Pledoaje za drugačen pogled na starejšo slovensko zgodovino. *Nova revija*, let. XXVI, 2007, str. 194–206.
- Toporišič, Jože, *Slovenski jezik in sporočanje I*, Maribor: Obzorja, 1997.
- Van den Berghe, Pierre L.: Biologija nepotizma: etničnost kot sorodstvena selekcija. Rudi Rizman (ur.), *Študije o etnonacionalizmu: zbornik*. Ljubljana, 1991, str. 79–107.
- Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.
- Voje, Ignacij: Migracijski procesi v slovenskem prostoru v turškem obdobju (16. do 18. stoletje). *Zgodovinski časopis* 46, št. 3, 1992, str. 323–333.

SUMMARY

Was the 19th-Century Process of the Formation of the Slovene Nation Truly a Mere Continuation of the Millenary Slovene Continuity?

Jernej Kosi

Who were the Slovenes of the past, and which areas had they settled? Might it be possible to chronologically pinpoint the moment when they had first appeared in history? Moreover, what are the criteria obtained by the study of historical sources that can define a population as Slovene in character, as ethnically Slovene, and precisely determine the boundaries of their settlement area and proclaim it Slovene national, or ethnic, territory?

When formulating answers to these, and similar, questions Slovene historians of the first and second generations, who formed their theories and published their syntheses approximately by the end of the 1970s, definitely did not lack consistency. They had been constantly implying that a special Slovene entity had been present in history at least from the Early Middle Ages, roughly from the time when Slavic arrivals had settled the area of East Alps, possibly even earlier. However, recent studies indicate that such hypotheses cannot be corroborated by written sources that have been available so far.

It can also be said that authors of more recent Slovene historical syntheses that have originated during the last two decades have either adopted the thesis of Slovene continuity or put forward a rather similar, yet somewhat modified foothold for the premise that during the process of the “Slovene national renaissance” in the 19th century the Slovene nation was formed on the foundations of the Slovene ethnic territory that had already been existing for centuries. The difference between the two scholarly approaches is irrelevant. While the older generations

of Slovene historians designated all Slovene-speaking populations living in the Slovene ethnic territory as Slovenes the second approach is but a slightly upgraded variation of the former; it is based on a supposition that certain Slovene ethnic elements had already been present before the 19th century which was when the political formation of Slovenes as a modern nation took place. Although the second approach still presupposes Slovene continuity as spanning several centuries at the same time it provides conditions for the premise that the emergence of the modern Slovene nation is a part of a chronologically logical sequence of nationally relevant events and processes. For is it not the modern Slovene nation that is the only possible successor of the so-called “Slovene national renaissance” that in the 19th century took place in the “Slovene ethnic territory”?

Yet what precisely are those arguments that can provide a basis for this younger variant of the theory of Slovene continuity – since it is yet again impossible to confirm it with the available archival material? The simplest version of this thesis proceeds from the belief in direct biological consanguinity between the Slavic settlers of the Early Middle Ages and modern Slovenes. The assumption about biological consanguinity and blood ties as the carriers of Slovene continuity through centuries is distinctly intuitive, and it collapses under the mere weight of chronological facts. These facts explicitly show an extreme diversity of migration waves in the territory of present-day Slovenia since prehistoric times. Sources even indicate that the fact that this territory has always been accessible and relatively easily to traverse, is one of its most characteristic features.

However, a review of synthetic texts on Slovene history indicates that the theory about the long-lasting Slovene continuity is usually based on much more persuasive arguments, namely on linguistic and philological derivations and findings; these allegedly confirm an uninterrupted presence of the Slovene-speaking population since the (Early) Middle Ages. This, according to such arguments, indicates a continuity of Slovene characteristics in an objectively definable geographical area in which dialects, or archaic variants of the Slovene language, have been spoken in every historical period. Such conclusions, though mostly spontaneous and without careful consideration, transform the peripheries of the compact settlement area populated by those speaking Slovene into ethnic boundaries; at a certain point in history, the settlement area of the Slovene-speaking population was perceived and defined as the “Slovene ethnic territory.” The ultimate outcome of this line of reasoning is the methodological premise that the language of a population has to be perceived as an objective attribute of a firmly established and unchangeable ethnicity. To be even more concrete: the population which in any period since the (Early) Middle Ages used the Slovene language must therefore be perceived as the Slovene ethnic population, and the territory in which it resided as the Slovene ethnic territory.

The text attempts to show that what the description of the continuity of the Slovene language indicates is no more and no less than the mere continuity of the Slovene language. The ideologically influenced premise that it is the language that objectively indicates one’s national affiliation has namely not gained wider recognition until the full swing of the Central European national movements in the 19th century; the Slovene national movement was no exception. At the same time it is possible to state that the linguistic premise of the continuity of the Slovene language does not explain the genealogy of this language, but quite the opposite: it describes solely the results of a diachronic search for linguistic elements that were characteristic of the standardized language that since the middle of the 19th century has been sanctioned as the literary Slovene language.

In view of the above, it may be concluded that the use of syntagmas such as “Slovene ethnic territory”, “Slovene ethnic group”, “ethnically Slovene population,” etc., all of which imply some kind of special Slovene lineage, or spiritual, identity whose external characteristic is allegedly the common Slovene language, is inappropriate when applied to the period prior to the birth of the Slovene national movement and the beginning of the formation process of the Slovene nation.